

Kalin Nikolov
(Bulgaria, Sofia)

Vihren Chernokozhev and his Interests in Fine Arts as I knew them from my Acquaintance with him

Abstract: Above all else, he worked with conscience

In my brief analysis of my attitude towards Vihren Chernokozhev, I would like to expand the sphere of his presence in the culture and to mention something about his views on the visual arts. His literary understanding is relevant in this area. He not only supplemented our idea of some artists as painters, but also as good writers: Alexander Bozhinov, Rayko Alexiev, Iliya Beshkov. I would add that these artists were an example of sociality in our culture for him, a phenomenon that has been missing for long periods in the arts ...

Калин Николов
(България, София)

Вихрен Чернокожев и неговите интереси в областта на изобразителните изкуства, каквито ги познавах от контактите си с него

Ще дойде ден прахът ми най-подир
да се завърне в скута на реките.
Ще спи умът, а в квантовата шир
с изящен мах едно шурче ще литне.
Николай Заболоцки

Разбирам значението на тематиката, определяща насоката на конференцията в памет на моя приятел Вихрен Чернокожев – социално-критичните идеи по отношение на културата в нашата действителност. Защото с дейността си Вихрен допринасяше за утвърждаване на тенденции извън границите на литературата и литературознанието, които бяха и са от значение за изкуството и изкуствознанието, както и изобщо за съвременната ни история. Изследователската му работа в областта на литературното наследство е съществена и показателна за будната му и смела мисъл, насочена към представянето на художествения идеал, за чиято важност малцина са се осмелявали в миналото да говорят открито пред обществеността. Става дума за българската сатира, за забранени творци и творби, за премълчавани имена.

Поради редица обстоятелства съдбата на Вихрен бе драматична, но той с достойнство пренебрегваше препятствията и вървеше напред. И все пак – бих искал да се спра на неговия принос в разбирането му на нашето изобразително изкуство. Как той допринасяше за преодоляване на премълчаваните факти от културната ни история. И какво дължим нему и на личности като него. Със срутването на предишната

обществена система редица достойни граждански поведения бяха заличени или омаловажени – за сметка на някои абсолютно новоизмислени митове и тенденции.

Известно е, че всеки режим си има своите неудобни автори. За „удобните“ има също какво да се каже. В СБХ се внушаваше, че се върши изключително голяма и важна работа по преутвърждаване на творчески факти, че се изваждат от времето на догматизма редица автори и се преутвърждава тяхната роля в историята на изобразителното ни изкуство. На техен фон СБХ откриваше нови таланти като техни продължители, СБХ ги налагаше, награждаваше ги морално и материално, показваше ги на публиката в светлината на широка медийна пропаганда. Специално подбраните млади творци отиваха на семинари, изпращаха ги да участват в пленери и на конференции, отваряше им се достъп до информация и контакти с чужди колеги. Модерните тенденции в изобразителното ни изкуство бяха в ход, който от своя страна бе утвърден и освободен от натиск и цензура. Позволяваше им се да са модерни – дори когато виждахме техните разглежени и епигонски реализации.

Нещо повече. Модернизмът се представяше за действителното лице на партийния възглед, потъпкван и от догматични увлечения. Гео Милев, Христо Ясенев, Христо Смирненски и Никола Вапцаров се даваха за пример не в техния истински ръст, много по-голям от официално представяния, а в политически и исторически контекст. Но истинските обстоятелства на техния творчески възглед и принос бяха достъпни само сякаш за „служебно“ ползване и оставяни в сянка, а дори и премълчавани. Конспиративното обсъждане на актуални художествени теории се определяше за антидържавно поведение, а апологетите на социалистическото изкуство ни учеха, че именно в него е огнището на истински новото, адекватно на XX век творчество, при тях бе правдата, драмата, бъдещето. Работата бе там, че „модерното“ изкуство у нас имаше своята „партийна“ мисия: то трябваше да заличи изобщо възможността да се мисли и действа, а само да се показва развитието на „социалистическата“ действителност. И се получаваше нещо страховито – т. нар. българско модерно изкуство бе намордник за всеки творец, дръзващ да мисли по своему чрез творчеството, показваха му не просто колко е демоден, а каква „консервативна позиция“ заема извън тази на социалистическия реализъм. Обърнете внимание на последния израз. Бяхме сочени с такава ирония, че трябваше да се срамуваме от възгледите си, от родителите си, от произхода си, от социалната си позиция. И да се променяме по посока на една друга категория творчески личности, чийто егоизъм не даваше светлината на времето да проникне зад тях, за да се видят други творци, други поколения, други тежнения, стремежи и успехи на други художници. Особено очевидно бе прикриването на съществуващите творби на художници като Райко Алексиев, Константин Щъркелов, Стефан Сърмабожов, Александър Добринов, Методи Кецкаров, Михайло Парашчук, някои от важните творчески периоди на Александър Божинов, Никола Кожухаров, Димитър Гюдженев, Борис Денев и Славка Денева. При цялата „свобода“ на модерния СБХ, при неговите възможности и ресурси да показва изкуство без граници, творчеството на споменатите по-горе художници бе поставено зад телена мрежа, то бе зачертано, така че всяко съприкосновение с него представляше сигнал за проявена антидържавност. „Един-единичък ред може да ми струва главата“, отбелязва Солженицин относно подобни явления. Подкрепянето на този род творци бе немислимо без ангажирането на цялата държавна машина, с всичките ѝ тоталитарни методи на действие и намеса в живота на обществото и индивида. Цяла поредица от партийни форуми, постановления на Министерския съвет и програми от 60-те, 70-те и 80-те години постепенно започна да

конструира и направлява „правилния“ път, по който трябваше да се развива културата и изобразителното изкуство.

Чрез литературните си изследвания именно Вихрен Чернокожев повдигна завесата за творци, които не биваше да се премълчават, като Александър Божинов и Райко Алексиев. Той очерта тяхната роля в един цялостен контекст – като автори на текстове в различни жанрове, като редактори и членове на важни творчески групи. Така например още през 1985 година той организира конференция за сатирата в Габрово, на която се заговори за забранените творци, разрази се дискусия на тази тема. Спомням си как по пътя на връщане от Габрово за Казанлък проф. Гочо Гочев изказа възхищението си, че вече се говори за Трифон Кунев (за него изнесе доклад Наталия Христова) и Райко Алексиев. Кой би си помислил, че това би било възможно само преди година. Наистина, времето все още не работеше в полза на такива стъпки. Но Вихрен имаше смелостта да се отправи в тази посока.

Мисля, че един от любимите му художници бе Илия Бешков. Веднъж в разговор той сподели, че му препоръчали поезията на Алън Гинзбърг като някакъв еталон. А този автор не му допаднал. И обратно – Бешков е художник с ясен възглед за изобразяваните от него теми и същевременно е забележителен автор на оригинално словесно творчество. Да откриеш, че в България е имало и има по европейски модерно изкуство, не е трудно, както ни го припомни неотдавна галерия „Структура“. Просто трябва някой с днешна дата да седне и да сътвори модерни платна. Но Бешков! Къде са художниците като него... Или са малко, недостатъчно! Ето това бе мотивът на Вихрен. На първо място, според него, би трябвало чрез изкуството да се показва истинският живот. С представяне дори само на твореца Райко Алексиев, Вихрен осветли съмнителната позиция на СБХ, на неговото статукво, както и това на останалите органи на културата у нас. Откриваше се един материк с неизвестна територия, обявявана от миналия режим за несъществуваща. Хем несъществуваща, хем липсваща, хем забранена за посещение. Така моят приятел, с когото се гордея, съдейства за настъпване на грандиозната промяна по отношение на премълчаваните творци в България.

Поради смелостта си той бе почти самотна личност. Малцина бяха тези, които можеха да го разберат и да му съдействат. Можем да припомним естествено, че от една страна така се стичаха обстоятелствата. Намираще най-невъзможните места в общежитието, където живееше по едно време като студент, за да се изолира от шума и купона и да може да чете. По-късно, за да бъде по-близо до университета, нае стаичка, наема за която едва успяваше да събере... Но той си остана самотен и по-късно, в търсенията си. Защото се насочваше към неизследваните контакти с една малко позната ни култура, каквато е турската. Както с тези, така и с останалите си изследвания, Вихрен Чернокожев остана знакова фигура в нашето литературознание.